

Karin Smirnof

KANDŽE RISA

OSMI DEO SERIJALA
MILENIJUM

Sa švedskog preveo

Igor Solunac

**Čarobna
knjiga**

*Sage pripovedaju, predanja zbore:
na severu, nad zvezdom nepomičnom,
na zapadu, od sunca i meseca dalje
svaki je kamen zlato i srebro:
kamenovi ognjišta, kamenovi ukotvljenja –
zlato sija, srebro blista,
planinski vrhovi ogledaju se u moru,
sunca, meseci, zvezde sjaje
smješći se odrazima svojim.*

(Andeš Fjelner 1849, iz laponskog epa *Sinovi sunca*)

Postoji posebno mesto u paklu za direktore i vlasnike rizičnog kapitala. Muškarce s plovnim kožicama između prstiju i rukama kojima mogu poleteti.

Kao ptice selice, odlaze čim se vreme pogorša, ali uvek dođu novi. Oni što prkose hladnoći i zavrnu rukave iako zavija vetar.

Istraživači sa oštrim okom za novac. I to veliki novac, jer inače bi i dalje uživali na suncu.

Kao proroci, prislone uvo na sivi kamen i kažu „ovde”. „Ovde se kriju tolika bogatstva da niko neće moći da kaže *ne*.”

Kad se zabava završi. Kad je žila presušila ili su cene metala pale, oni ne stoje u prepunoj kantini i ne pričaju radnicima kako su vremena teška. Imaju čitavo kadrovske odeljenje za taj prljavi posao. Oni su već odavno zbrisali. Daleko od zagađenih vodenih tokova i zatrovanog tla, daleko od nezaposlenih rudara čija su pluća udisala prašinu kamena, azbest i naftna isparenja.

Direktori i vlasnici rizičnog kapitala već su na putu ka novim mestima i drugim planinama. Pod drugim nazivima preduzeća.

S novim članovima odbora i svežom svotom novca kojom mašu pred nosom političarima, ponovo ih dočekaju kao junake. One koji će seoske opštine povesti u vrtoglave ekonomske visine, otvarati nova radna mesta i ulivati veru u budućnost.

Noć. Nekoliko stepeni ispod nule iako je maj već odmakao. Trava pod mrazom krcka dok on prolazi kroz šumu, cilj je na vidiku, nekoliko stotina metara uzvodno od potoka Njakaure. Potok koji prolazi pored zatvorenog rudnika Gaskas, ili Okna, kako ga narod zove.

Pod svetlom jasnog sjajnog meseca, zgrade i hrpe jalovine izdižu se poput napuštenog alpskog sela. Sa svog mesta ne vidi samo Okno, niti mu je to namera. Blaga uznemirenost prolazi mu kroz telo, ali nije početnik. Zna šta radi. Treba samo malo da predahne. Skida ranac, postavlja stolicu i izvlači termos. Posle nekoliko šoljica ponovo oseća snagu. Puls mu je miran. Vazduh je čist.

Izvlači kanu iz skrovišta ispod smreke, gde stoji od prošle godine. Nije baš bilo mnogo izleta, zapravo samo jedan. Pregleda dno radi oštećenja. Spušta kanu do vode i vezuje ga za drvo dok ne povrati dah. Voda tiho teče oko trupa dok gura veslom kako bi se otisnuo. Sada može mirno da pluta nizvodno nekoliko stotina metara prema mostu.

Most preko potoka, kažu da potiče iz osamnaestog veka. Kad je rudnik otvoren, negde krajem četrdesetih godina dvadesetog veka, most je dobio sadašnji oblik. Ojačan gvozdanim gredama, izgrađen da izdrži pritisak maksimalno opterećenih vagona rude na putu ka obali. Odozdo se naziru stari kameni temelji mosta. Savršeno skladni komadi granita uklopljeni jedni u druge, izgrađeni u vreme kad je lepota imala vrednost.

Koči kanu. Polako, da ne bi izgubio ravnotežu, stavlja kaiš ranca oko zarđale gvozdene alke i pričvršćuje ga nekoliko puta žicom. Dvanaest kilograma bi trebalo da izdrži. Verovatno i dvanaest stotina.

Čak i tinejdžeri u bandama znaju kako se pravi bomba. Doduše, verovatno imaju oskudno znanje o učinku eksploziva u odnosu na količinu. Opasna zona za jedan gram je dvadeset metara. Njegov lični preveliki naboj ima veze sa otvorenim prostorom. Eksplozija je efikasnija u zatvorenom prostoru, poput sobe, automobila ili drugih objekata, a želi da se uveri da će most zaista odleteti u vazduh.

Voleo bi da može da stoji sa strane i sve to posmatra, ali je tu želju potisnuo. Tehnički posmatrano, nije bitno da li će stradati. Skoro je proživio život. Međutim, još toga ima na spisku pre nego što nebeska svetlost primi njegovu dušu.

Podiže ručni sat prema svetlu lampe na čelu. Tri i dvadeset. Zavesla nekoliko puta kako bi dobio na brzini pre nego što opet počne mirno da klizi kroz vodu, hladnu dva stepena, sve dok se most više ne vidi iza njega.

Ponovo skriva kanu ispod drveta. Pomisli kako bi mu nekoliko grančica smreke dobro došlo, ali nema snage. Na poslednjem delu staze do kola morao je nekoliko puta da stane. Više ne šišti kad diše, to je prestalo. Hladni čaršavi na znojavom telu. Jutarnje novine i još jedna šolja kafe. Podmeće jastuke iza leđa i vadi telefon s karticom na dopunu.

U četiri i petnaest je dobar trenutak da žitelje Gaskasa iz sna trgne zvuk sledećeg svetskog rata. Njegovog ličnog. Odláže telefon. Okreće se prema zidu i osluškuje udaljenu tutnjavu praska.

Šteta za dobar termos, poslednje je što pomisli pre nego što zaspi.

Je li uopšte spavao? Bol se vratio.

Na trenutak je pomislio da je slobodan. Usmerio je pažnju na druge stvari, uzbuđenje je odnelo snagu bolova u leđima, a kašalj se smirio kao sito tele.

Sad oseća nove rane u unutrašnjosti tela. Petnaest minuta kasnije uspeva da stigne do toaleta. Mokri, brije se – nikad se nije zapustio – stavlja novu kafu i čeka oblasne vesti u sedam.

Jutros u četiri časa i petnaest minuta odjeknula je eksplozija i osetila se širom Gaskasa. Prema rečima policije, radi se o veoma snažnom prasku koji je, između ostalog, oštetio most preko potoka Njakaure, ranije korišćenog za transport rude kamionima iz rudnika Gaskas.

„Trenutno pokušavamo da proverimo oblast kako bismo bili sigurni da niko nije povređen. Napad se vodi kao opšta opasnost s rizikom po javnu bezbednost dok istraga ne utvrdi uzrok eksplozije”, kaže Hans Faste iz Odeljenja za teška krivična dela pri policiji Gaskasa.

U svakom slučaju, dobar početak, pomisli on dok pregleda internet izdanje *Gaskasena*. Uprkos okolnostima, biće to prijatan dan.

Čija je to zamisao?

Svalina, i to iz različitih razloga.

Prvi razlog: Ester Sedergran, koja je nova u redakciji *Gaskasena* i traži neobične priče. Drugi: Svala Hirak, čije ime znači lastavica, koja je već nekoliko nedelja pripravnica u listu i pomaže joj. Treći: Lizbet Salander, koja joj je poslala dron kao božićni poklon.

„Znaš li za neku dobru napuštenu kuću?“, pita Ester. „Mogli bismo za vikend da napravimo reportažu o ukletim mestima.“

„Ima ih koliko hoćeš, ali da li su uklete, to ne znam“, odgovara Svala.

Prave spisak. Biraju najzanimljivije. U opštini poput Gaskasa ima mnoštvo napuštenih kuća. Uglavnom su to jednostavne drvene kuće ili starije brvnare koje iz raznih razloga zvrje prazne. Vlasnik bez naslednika, nasledničke svađe ili loš položaj, nekad zgodno zbog blizine puta, ali danas ih je gotovo nemoguće prodati čak i Holanđanima.

Poslednja kuća na spisku je sanatorijum.

Kao i drugi sanatorijumi, zgrada se nalazi na osamljenom, uzvišenom i prelepom mestu pored jezera.

„Za razliku od geografski bliskog sanatorijuma u Sandtresku, koji je radio pola veka i lečio gotovo 30.000 ljudi, sanatorijum u Gaskasu ima neznatno mesto u švedskoj medicinskoj istoriji.“

Svala pretražuje na *Guglu* i čita naglas.

„Sanatorijum, s kapacitetom za trideset pacijenata, izgrađen je 1945. godine, pretežno da rastereti prijem tuberkuloznih izbeglica u

Sandtresku. Poslednji pacijenti napustili su sanatorijum 1963. godine. Posle toga zgrada je korišćena kao rehabilitacioni centar za zavisnike i kao prihvatilište za izbeglice tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji. Od sredine dvehiljaditih kuća je prazna. Zbog napuštenosti i zapuštenog stanja raspravljalo se o njenom rušenju.”

„Verovatno pre decembra 2021. godine, jer izgleda da je tada prodat. Idemo odmah. Biće bolje ako zateknemo nekoga, možda će znati ima li stvarno duhova”, kaže Ester, ne ustajući. Umesto toga, nastavlja da piše.

Svala posmatra Esterin ozbiljan profil, zamrznut u nekoj misli, s pogledom negde daleko izvan sobe.

Tokom stažiranja se između njih rodilo prijateljstvo. *Kao sestra mi je*, pomisli Svala. Starija sestra s kojom može da priča, da se šali. Ona koja sluša i odgovara bez zajedljivost i pretnje kažiprstom kao odrasli. Ona koja joj uveče šalje poruke i pita je šta radi. Ona koja deli s njom, uči je.

Svala upija sve što dobija. Postavlja naslove, sklapa uvode. Uobličava reči u strogom formatu članaka.

„Dođavola, Svala, umem da pišem, ali ti... ti si umetnica reči”, ponekad bi uzviknula Ester.

Međutim, mnogo više uživa u nečem drugom. „Vidi, Svala, kako sam te uslikala, shvataš li koliko si lepa?”, i nešto se budi u njenoj duši, poput leptira koji izlazi iz čaure.

Posmatrajući sebe i ono što vidi u očima drugih, shvata da se nešto promenilo. Više nije nevidljiva.

Prate putanju kojom ih GPS vodi kroz sela, pored jezera i preko planina dok ne stignu do kraja puta.

Čak postoji i znak. Zapravo dva. Stariji sa imenom mesta i noviji koji upozorava posetioce da je privatno zemljište pod video-nadzorom. Put je takođe preprečen rampom.

„Šta ćemo?”, pita Svala.

„Parkiraćemo se i otići pešice.”

Nekadašnji veličanstveni krug ispred kuće, sa uredno ošišanim živicama i fontanom, izgleda podjednako napušteno kao i kuća. Nema vozila i nema ljudi. Stara breza slomila se na zimi, kao jarbol. U senovitim mestima još uvek ima snega.

„Nema nikoga”, kaže Svala.

„Ali ima mnogo komaraca”, primećuje Ester i ubija ih nekoliko.

Svala ostavlja komarca da joj sedi na ruci dok ne završi sisanje.

„Ovi što se sad bude su ženke koje su prezimile”, kaže ona. „Sigurno su prilično gladne.”

„Sreća pa ima životinjskih prijatelja da se hrane”, odgovara Ester udarajući još nekoliko komaraca.

Pokušavaju da otvore zaključana vrata, prave krug oko pomoćnih zgrada, ali ni tamo ne mogu da uđu. Ponekad im se učini da čuju zvukove, ali kad zastanu i oslušnu, svud vlada tišina, osim prirodnih zvukova u pozadini.

Nastavljaju ka zadnjem delu zgrade. Prozori u prizemlju su zamenjeni daskama. Na nekim mestima je otpao malter.

„Teško ćemo pronaći duhove ako ne možemo da uđemo unutra. Moramo odustati ili naći nekoga ko može da nam otključa”, kaže Ester i odjednom zastane. „Čuješ li, jesu li to kola? Možda nije pametno da nas vide ovde. Ipak smo na privatnom vlasništvu.”

Beže ka šumi. Ne staju dok ne izađu tamo gde privatni put prelazi u javni.

Između drveća se nazire redakcijski automobil. Pored njega stoji čovek koji razgovara telefonom.

Nema ničeg neobičnog u tome, barem ne na prvi pogled. Ester preskače jarak i kreće prema njemu.

„Zdravo”, viče izdaleka. „Hoćeš da pomerim kola?”

Svala ne čuje odgovor. Čeka iza drveta dok se čovek ne udalji.

„Još uvek ne shvatam zašto je bio tako neljubazan”, kaže Ester nekoliko dana kasnije dok biraju fotografije napuštenih kuća. „Nismo čak stigle ni da slikamo zgradu. Možda ćemo morati da se vratimo.”

Svala ima drugačiji pogled na to. „Neljubazan” nije prava reč.

Dosad nije ništa rekla. Ne zato što je prepoznala tog muškarca kao neku određenu osobu, ali to nije ni važno. U pitanju je isti tip čoveka. Stepen iznad čika Petera, njenog bivšeg očuha gubitnika, koji se ponosio time što se ponašao kao pravi gangster.

Ako oprostite poređenje sa izumrlim rasama, čika Peter je troglodit, a taj čovek neandertalac. Tip koji mu daje posao. *Davao mu je*, ispravi se. Bar je ta bitanga prošlost, ali to ne znači da nema drugih poput njega. Na Svalinom spisku i dalje stoje imena bez dela, ali i dela bez imena. Ljudi koji su, posredno ili neposredno, izazvali smrt njene majke. Lenjirom povlači prave linije i stavlja krstiće u kolone. Od pet mogućih kolona, dve su bitne: *Živ* i *Mrtav*.

Iznad neandertalaca vladaju drugi. Čovekoliki majmuni, u klupskim jaknama i s pečatnim prstenjem. Najviši na lestvici su oni u odelima. Oni su se uklopili u društvo i kroz lični kapital uskočili u voz industrijske budućnosti. Oni sad sede na javnim raspravama ili daju izjave u novinama o važnosti meritokratije. To znači da manjine, starosedeooci, ekološki aktivisti i ostali pravni buntovnici ne bi smeli da stoje na putu onima koji znaju kako treba razvijati Švedsku.

U tom trenutku Svali nešto pada na pamet i priseća se drona koji joj je Lizbet Salander poslala uz božićnu čestitku s rimom:

Od tetke Svali. U izviđanje nek navali.

Svala kaže kako slike iz vazduha deluju zanimljivo, naročito u sumrak, i Ester se saglasi.

„Sigurno mogu da iskoristim nešto iz drugih članaka o sanatorijumu. Ili da pozovem Elinu.”

„Elinu Bong?”

„Da, *vračaru iz Ensamtreska*, kako se sad zove. Dobro umetničko ime.”

Ovog puta skreću na šumski put nekoliko kilometara zapadno od kuće. Plan je da pešice obiđu zgradu i popnu se na obližnju planinu.

„Nadam se da je vredno truda. A ti si isprobala dron, zar ne?”, pita Ester dahćući dok se penju.

Svala ga jeste isprobala, ali samo kod kuće. Postoje još neka pitanja koja bi trebalo rešiti, ali članak ide sutra u štampu. Planina pruža čist pogled ka kući, što je uslov da upravlja dronom. Ako izgubi vezu, pašće.

Inače, uslovi su povoljni. Poslednji zraci sunca obasjavaju krov sanatorijuma poput zlatne kupole, dok će tamni teren stvoriti zastrašujuće senke. Svala bi mogla štošta da kaže o prisustvu mrtvih, energiji koja nikad ne napušta svemir, ali uzdržava se. Nisu još dovoljno bliske.

Dron se podiže. Kao insekt koji zuji i leti prema cilju. Svala ga navodi oko zgrade i vraća ka planini.

Prisustvo mrtvih je jedno. Oni živi su gori.

Kad Ester predloži da se spuste do kuće, Svala odbija. Napuštene kuće nemaju nadzorne kamere niti rešetke iza zakovanih prozora. Tu su ljudi.

„Moram kući, obećala sam da ću nahraniti pse. Moji ujaci nisu tu večeras.”

Voze nazad ka Gaskasu i nastavljaju do Bjerkavana. Svala prolazi pored dvorišta sa psima i u svoju sobu odvodi Kalaka, najvećeg i najumiljatijeg psa. Legne joj pored nogu.

Sama kod kuće, prenosi fotografije s drona na računar. Birajući nekoliko za objavu, otvara ih u *Fotošopu*. Sa zemlje se ne vidi da zgrada ima krovne prozore. Oštrina nije sjajna, ali u pikselima raspoznaje obrise ljudi.

Zatvara laptop. Ostaje još neko vreme da zuri u dvorište Bjerkanovana. Na mnogo načina, njen život se poboljšao. Od prošle jeseni živi kod ujaka, u kući koja je bila dom mama Merte. Dobila je svoju sobu i svoj krevet. Noću izlazi da gleda zvezde, polarnu svetlost, mesec i senke koje se kreću preko dvorišta. Nema čega da se plaši, ali mnogo toga joj nedostaje. Na početku je u tome pronašla utehu. Pozvala bi je, a mama Merta bi joj odgovorila. Danas je obrnuto. Svala uglavnom odlučuje da ne odgovori. Mama Merta je tuga koja se mora gutati u malim zalozgajima. Lako bi se mogla ugušiti.

Kasno je, ali Ester je budna i odmah odgovara, kao da je čekala poziv.

„Nažalost, kvalitet fotografija je loš”, kaže Svala. „Moraćeš da koristiš slike iz arhive.”

Svala čuje kako Ester nešto piše. Pita se šta radi.

„Potpuno ludo”, kaže Ester, „ali sanatorijum je u vlasništvu preduzeća *Mimer majning*.”

Svala pita ko je to.

Tastatura klikće nekoliko trenutaka pre nego što Ester odgovori.

„Matično preduzeće *Sveagruv*, koje je dobilo dozvolu za probno bušenje kod novog rudnika. Ako dignemo kuću u vazduh, možda će im planovi propasti. Šalim se, naravno, ali zanimljivo, zar ne?”

„Gde si pronašla taj podatak?”, upita Svala.

„Od Ante, drugara. Ide na neki Tehnički fakultet u Luleu i majstor je za hakovanje. Inače”, dodaje, „dolaziš li na sastanak sutra? Ne zaboravi transparent, trebaće nam u subotu. Ako želiš, možemo kasnije na picu. Imam novi predlog o kojem bih volela da pročaskamo. Nije najlakši, ali... ma, pričaćemo sutra. Laku noć, moja mala visibabo.”

Moja mala visibaba. Nešto toplo i meko prođe kroz Svalino telo.

„Laku noć i tebi”, odgovara.